

Modern Oğuz Türkçesi Dialektlerinde Göçüşme

Metathesis In The Dialects Of Modern Oghuz Turkish

Ali KÖK *

Öz :

Oğuzlar, Türklerin önemli boylarından biridir. Asya'nın doğusundan Avrupa'nın içlerine uzanan, Türk dilinin tasnifinde batı veya güneybatı diye adlandırılan kolunu onların konuştuğu Türkçe olan Oğuz Türkçesi oluşturmaktadır. Azerbaycan, Gagavuz, Horasan, Türkiye ve Türkmen Türkçeleri Oğuz grubu Türk lehçeleri olarak kabul edilmektedir. Bu lehçeler Batı Avrupa, Yugoslavya, Moldova, Romanya, Makedonya, Bulgaristan, Yunanistan, Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Suriye, Irak, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan, İran, Türkmenistan, Afganistan ve Özbekistan topraklarında konuşulmaktadır. Modern Oğuz Türkçesinin bu geniş alanında konuşucunun ve dinleyicinin toplumsal konumlarına ilişkin bildirişim durumları söylem çeşitliliğini meydana getirmektedir.

Bu çalışmada sınırlarının yukarıda çizilmeye çalışıldığı Oğuz grubu dialekt alanında daha çok konuşma diline özgü bir hadise kabul edilen göçüşme üzerinde durularak şu sorulara cevap aranacaktır: Göçüşme nedir? Türleri nelerdir? Türleri belirlenirken ölçüt nedir? Bu ses olayı belirli bir ölçü ve kurala bağlanabilir mi? Dillerin ses yapılarından mı yoksa /b/, /ç/, /d/, /f/, /l/, /m/, /s/, /ş/, /t/, /v/, /y/, /z/ seslerinin kendi özelliklerinden mi kaynaklanmaktadır? Dillerin ses tarihlerinin dışında yer alması ses sistemlerinden kaynaklanmadığını mı işaret etmektedir? Göçüşme ölçünlü dilden ziyade, ağızlarda mı görülür? Konuşma dilinin yazı diline göre biraz

* Arş. Gör. Kafkas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü / Kars
alidikok2703@gmail.com

daha esnek olması ve söyleyiş özelliklerine göre çok farklı ses özellikleri göstermesi ile yakından bir ilgisi var mıdır?

Anahtar sözcükler: Oğuz Türkçesi, diyalekt alanı, ses olayı, göçüşme, yakın göçüşme, uzak göçüşme.

Abstract:

Oghuz is one of the most significant tribes of Turks. Oghuz Turkish, spoken by Oghuz, forms tributary as called West and Southwest in the classification of Turkish language that reaches inwards of Europe from the east of Asia. Azerbaijan, Khurasan, Turkey and Turkmen Turkish are accepted as Turkish dialects of Oghuz group. These dialects are spoken in the lands of Western Europe, Yugoslavia, Moldova, Romania, Macedonia, Bulgaria, Greece, Turkey, Turkish Republic of Northern Cyprus, Syria, Iraq, Azerbaijan, Georgia, Armenia, Iran, Turkmenistan, Afghanistan and Uzbekistan. The communication manners related to the social positions of both the listener and the speaker in these broad lands of Modern Oghuz Turkish form the variety of discourse.

In this study, there will be answers to these questions by focusing on metathesis accepted as a manner on spoken language the most in the dialect field of Oghuz group: What is metathesis? What are its types? What is the criterion when determining the types? Does this phonetic event related to certain criterion and rule? Does it stem from phonetic structures of languages or /b/, /ç/, d/, /f/, /l/, /n/, /s/, /ş/, /t/, /v/, /y/, /z/ their own qualities of the phonetics? Does its place outside the phonetic past of the languages point that it doesn't stem from phonetic systems? Is the metathesis seen in the dialects rather than the standard language? Does it have similarity to the extensibility of spoken languages compared to written language and the different phonetic features in terms of pronunciation? Where are the most obvious features of these differences of pronunciation?

Key words: Oghuz Turkish, dialect field, phonetic event, metathesis, close metathesis, distant metathesis.

Dilin ham maddesi olan ses, konuşurlarına göre değişebilmektedir. Bu değişimlere ırk, coğrafya, en az veya en çok çaba, çocuklara verilen anadil eğitimi, toplumsal ve siyasî etkenler, alt ve üst katman, örneksene, yazım kuralları gibi etkenler neden olmaktadır. Bu etkenlerin yol açtığı ses olaylarından biri de göçüşmedir. Dil bilgisi kitaplarına bakıldığında bu ses olayıyla ilgili şu tanımlara tesadüf edilmektedir: Metatez bir kelimedeki iki fonemin yer değiştirmesi (Bloomfield 1979:391), unsurların sıralanış biçimlerindeki değişiklik (Langacker 1972: 265), bir söz içindeki iki ses biriminin göçüşmesi, yer değiştirmesi (Karaağaç 2013: 437), yan yana gelen iki sesin yerlerini değiştirmesi hadisesi (Ergin 1995: 125), ünsüzlerin birbirleriyle karıştırılmasından doğan telaffuz zorluklarını giderme amacına dayanan bir ses olayı (Coşkun 1996: 128), kelime içinde birbirine yakın veya uzak seslerin yer değiştirmesi (Köktekin 2007: 7), bazı kelimelerde, daha sonra gelecek

bir ünsüzün boğumlanma noktasının daha önceye alınarak söylenmesi olup hece veya kelimelere daha rahat bir şekil vererek telaffuzu kolaylaştırmak amacıyla ses çıkışlarındaki boğumlanma noktalarının kolaydan zora doğru sıralanması (Gülensoy 1988: 69), bir kelimedeki seslerin, genellikle ünsüzlerin yer değiştirmesi “ses aktarımı” (Aksan 2009: 52). Bu tanımlardan göçüşmenin en kolay telaffuzu yakalamak için seslerin yer değiştirmesiyle ortaya çıkan bir ses olayı olduğu bilgisine ulaşılabilmektedir.

Göçüşme nöbetleşen seslerin yerine göre türlere ayrılmaktadır. Bu yer komşu ses ise “yakın göçüşme” ekşi>eşki, yalnız>yanlız, yanlış>yalnış, birbirinden uzak ise de “uzak göçüşme” lanet>nalet, bulgur>burgul şeklinde tanımlanmaktadır. Ayrıca bazen bunlara bir ünsüzle ünlünün limonata>ilmanoda (Dallı 1976: 82-83) ve ünlü-ünlü yer değiştirmelerini de haber>hebar, asker>eskar, alev>elav; ela>ale, ezan>azen, entari>anteri ekleyen araştırmacılar bulunmaktadır (Caferoğlu 1955: 2).

Zeynep Korkmaz, Türk dilinin bütünü içinde bu ses olayını genel bir kurala bağlamanın zor olduğunu söyler. Bu ses olayının, ünsüzlerin karşılaşmasından doğan telaffuz zorluğunu giderme eğiliminden ortaya çıkabileceğini belirtir. Bunları çalışmasında şöyle gruplandırır: Hece başlarında patlayıcı ünsüzlerin sızıcılara üstünlük sağlama ilkesinden ortaya çıkan metatezler: ıbrık>ırbık, toprak>torpağ, yaprak>yarpağ, köprü>köprü, çömlek>çömlek, ekşi>eşgi, çıplak>cılbağ, yumruk>yurmuş. Aynı ya da birbirine yakın boğumlanmalı ünsüzleri yan yana getirerek, konuşmada, en az çaba kanununu gerçekleştirme eğiliminin yer aldığı metatezler: Yahya~Yayha, güvercin~güvencir, zerdali~zelderi gibi. Bunun tam tersi olarak birbirine yakın duran eşit boğumlanmalı ünsüzleri birbirinden ayırarak monotonluğu giderme eğilimine rastlamak için yapılan metatezler: memleket~melmeket, memnun~menmun, ... Son olarak da komşu ünsüzler ya da komşu olmayan ünsüzler arasında meydana gelen metatezler (1963: 97 vd.) diyerek bu ses olayının sadece ünsüzler arasında görüldüğü örneklere dikkat çekmiştir.

Gülensoy bu ses olayının türlerini sınıflandırmada şu tespitlerde bulunur: Göçüşme olayı birbirine bitişik iki ünsüzden ikincisinin birincisi yerine geçmesi şeklinde gerçekleşiyorsa buna “yakın” veya “komşu yer değiştirme”, birbirinden uzak iki ünsüzden ikincisi birkaç boğumlanmayı atlayarak daha önce boğumlanması gereken birinci ünsüzün yerine geçip onu kendi yerine atıyorsa “uzak” ya da “komşu olmayan ünsüzler arasında yer değiştirme” adı verilir (Gülensoy 1988: 70). Yukarıdaki bilgilerden Gülensoy’un da bu ses olayını ünsüzler arasında görülen bir ses olayı olarak değerlendirdiği görülmektedir.

David Crystal Ansiklopedik Dil ve Diller Sözlüğü’nde göçüşme olayının gerçekleştiği alan olarak kelimedenden daha büyük söz birliklerini, cümleyi gösterir ve yer değiştirenlerin de sesler, heceler kimi zamanda kelime ve diğer birlikler olduğunu ifade eder: “An alteration in the normal sequence of elements in a sentence-usually of sounds, but sometimes of syllables, words or other units (Crystall 1992, ilgili madde). Mario Pei “Dil Bilimi Terminoloji Sözlüğü”nde göçüşmeyi sentaksa

ve kelimeye bakan iki değişik yönüyle tanımlar. Ona göre sentaks seviyesinde gerçekleşen göçüşme, cümledeki kelime sırasının değişmesidir; kelime veya kelime grupları seviyesinde gerçekleşen göçüşmede ise seslerin yeri değişir: 1. On the syntactical level, change of word order in the sentence. 2. Historically, sporadic sound change whereby there is atransposition of the order of sounds within the word or between words” (Pei 1966, ilgili madde).

Türkiye Türkçesinin standart diline yerleşemeyen bu ses olayı, Türkiye Türkçesinin ağızlarıyla Azerbaycan Türkçesinin ağızlarında daha fazla görülmektedir. Hatta Türkiye Türkçesinin ağızlarına özgü bir ses olayı diyebileceğimiz göçüşme Azerbaycan Türkçesinin ölçünlü diline yerleşmiştir. Azerbaycan Türkçesi ölçünlü diline yerleşen bu göçüşme örnekleri incelendiğinde bunların yakın göçüşme örnekleri olduğu görülmektedir.

Gemalmaz, Oğuzcanın Türkiye ve Azerbaycan Türkçesi lehçelerinin ölçünlü dilinde de benimsenen farklılığı şöyle izah etmektedir: Bir ağzın yazı dili olma şansı onu gelişmesinin herhangi bir noktasında yakalar. Mesela, Türkiye Türkçesiyle aynı gelişme çizgisini izleyen Azerbaycan Türkçesi, daha geç bir devrede yazı dili olmaya başlamıştır. Bu sebeple bir kısmı yazıya da intikal eden, tonlu ve sızıcı konsonantlar bakımından Türkiye Türkçesine göre daha zengindir. Yine, yükselen hece yapısına yakınlığı dolayısıyla, konsonantla biten heceler konsonantla başlayan hecelerle karşılaştıklarında, karşılaşılan hecelerden ilkinin sonundaki konsonantın ikinci hecenin başındaki konsonanta göre açıklığının büyük olması tercih sebebidir. Bu durum genelde hece sonlarına akıcı ve sızıcı konsonantları davet ederken hece başlarını nispeten katı ve patlayıcı konsonantlara bırakır. Bazen uygun yapıya ulaşmak için konsonantlar arasında göçüşme (metatez) gerekebilir (1988: 3-4). Gemalmaz’ın verdiği bu bilgilerden, seslerin birbirine göre nisbî açıklık derecelerinin olması, açıklığı nispeten daha büyük olanın daha küçük olanın önüne geçme temayülüyle aynı açıklık derecesine sahip seslerin yan yana gelmesi bu ses olayının nedenini meydana getirdiği anlaşılmaktadır.

Seslerin yapısının göçüşmenin ortaya çıkışında ne kadar önemli olduğu hususunda Coşkun’un vermiş olduğu şu bilgiler çok değerlidir: Anadolu ağızları, Türkiye Türkçesi standart ağzına göre daha fazla göçüşme örneği barındırır. Bu durum standart Türkçedeki tek heceli kelimelerin sonundaki çift ünsüzün dizilişiyle yakından ilgilidir (Türk, sarp, alt, üst vs.). Tek heceli kelimelerin sonundaki ünsüzlerin dizilişi ya akıcı + sızıcı/patlayıcı ya da sızıcı + patlayıcı şeklindedir; göçüşme bu ses düzeninin kelime ortasına yansımış şekli gibi görünmektedir. Göçüşmenin temelinde akıcı veya daha akıcı ünsüzlerin öne çekilmesi yatmaktadır, başka bir deyişle göçüşmede karakteristik olarak fizyolojik bakımdan geniş alanda oluşan ünsüzlerin öne geçmesi söz konusudur (2011: 364).

Bir kelimedeki seslerin sıralanışındaki nöbetleşme veya yer değişikliği olan göçüşme genellikle /l/ ve /r/ akıcı ünsüzlerinin ikisinin birlikte bulunduğu sözcüklerde görülmektedir. Bunun yanı sıra /b/ ve /p/ çift dudak ünsüzleriyle /ç/, /s/, /d/, /t/, /z/, /ş/, /v/, /f/, /n/, /y/ dış-dudak ünsüzlerini taşıyan kelimelerde de sıkça karşımıza çıkmaktadır.

Eren, örneklerinin bolluğuna rağmen göçüşmenin nedeniyle ilgili kesin ifadelerde bulunmanın zor olduğunu ifade eder (1953: 161). Caferoğlu ise diyalekt konuşanların, konsonlar karşılaşmasından veya tokuşmasından doğan deyiş zorluklarını gidermek için başvurdukları bir yol olduğunu söyler. Bunun kanıtı olarak da göçüşmenin bütün konsonlara şamil olmamasını hatta vokaller arasında bile tesadüf edilebilmesini gösterir (1955: 2).

Ercilasun da Eren gibi, Türkçedeki göçüşme hadiselerini kesin kaidelere bağlamanın mümkün olmadığını söyleyerek bu ses olayında dikkatleri /r/ ve /l/ ünsüzlerinin diğer ünsüzlerle kelime içindeki kullanım yerlerine çeker (1983: 141-142).

Konuya Türkçenin yapısı yönünden yaklaşan Gemalmaz konuyla ilgili şu bilgileri aktarmaktadır: Türkçe, genelde yükselen hece tipini tercih eder. Vokaller hecelerın doruklarını oluşturur ve anlam engeli olmadığı sürece konsonantları kendilerine doğru çekmeye çalışırlar. Bir konsonant akıcılaştıkça, tonlulaştıkça, sızıcılaştıkça vokallere yaklaşır. Kelime sonlarındaki vokaller bilgi yüklerini yitirince konsonantlarını kendilerinininkinden önce gelen hecenin vokaline bırakıp düşerler. Bu kelimelere /ø/ konsonantla başlayan unsurlar ulandığında, bu konsonantlar ulanan unsurun ilk hecesinin vokaline tâbi olurlar. Görülüyor ki, kullanılmakta olan dil, kendisine yön veren temel kurallardan ayrılmaksızın büyük bir hareket içerisindedir. Bu hareketin hızını ancak fonetik anlayıştan kaynaklanan yazı keser (1988: 3-4).

Gülensoy, konuşmayı kolaylaştırmak için kelimedeki ünsüzlerin boğumlanma noktalarının kolaydan zora doğru sıralanmasının göçüşmenin altında yatan sebep olabileceğini ileri sürer (1988: 69).

Buran ve Oğraş ise göçüşme olayını genel bir kurala bağlamanın zor olduğunu belirterek göçüşmenin ana sebebinin ünsüzlerin karşılaşmalarından doğan söyleyiş güçlüklerini giderme çabasının bulunduğunu belirtir (2003: 94). Günay da göçüşme olayının altında yatan nedenin söyleyiş kolaylığı olduğunu belirtir (2003: 97).

Göçüşme, Türkçede dilin ses sistemiyle doğrudan ilişkili bir hadise değildir. Bu yüzden göçüşmeli ve asli şekilleri birbirinde ayırt etmek güçtür. Diğer ses hadiseleri gibi belirli bir sistem içinde gerçekleşmemesi Türkçe fonetiğın bu konudaki doğrudan yardımını da engellemektedir. Özellikle sözlü devirlerde gerçekleşmiş ve asli şekilleri terk edilmiş göçüşmeli şekiller söz konusu olduğunda ise daha da zorlaşmakta hatta dediğimiz gibi zaman zaman imkânsızlaşmaktadır.

Yukarıdaki meseleye “göster-” örneğini verebiliriz: bazılarına göre görset-/körset- bazılarına göre ise göster-/köster-’in zamanla göçüşmeye uğramış şekli sayılmış ve dilciler arasında da böyle genel bir kanaat oluşmuştur. Ancak daha sonra Günşen, göster-< (köster-< kö-z-ter-) ve görset-/ körset-/ körsöt- (< kö-r-ü-z-e-t) fiillerinin 13. yüzyıldan beri var olan ve günümüz çağdaş Türk lehçelerinde farklılaşmış olarak varlıklarını sürdüren iki ayrı yapıdaki fiil olduğunu ifade etmiştir (2006: 35).

Bugünkü Türk lehçeleri arasında bilhassa da bu lehçelerin alt dalları olan ağızlar arasında göçüşme hadisesine sıkça rastlamamız yazı diline yansıma oranı ne olursa olsun bu hadisenin eski ve yeni Türk yazı dillerindeki yaygınlığını göstermektedir. Göçüşmeli şekilleriyle birlikte çift şekilli hale gelen bu kelimelerden hangisinin asli hangisinin göçüşmeli şekil olduğunu söylemek yazılı devirler söz konusu olduğunda bile bazen güçlük doğurabilmekte, bunun neticesinde farklı fikirler ortaya çıkarabilmektedir.

Konuya Türkçenin tarihi metinleri açısından baktığımızda Orhon Türkçesi Grameri adlı eserinde Tekin sadece balbar<barbal ve arkış eldem<alkış erdem kelimelerinde bu ses olayına tesadüf edildiği bilgisini aktarmaktadır (2000: 78). Eski Türkçenin Uygur Türkçesi metinlerinde ise artuğ>adroğ, buyuruğ>buryuğ, erdem>edrem, kırtul->kırtul-, tezigin->tegzin-, yogurd>yogrud kelimelerinde göçüşme örnekleri tespit edilmiştir (Eraslan 2013: 85).

Kaşgarlı Mahmud'un Türk dili ve kültür tarihi açısından son derece önemli olan "Divanü Lügati't-Türk" ve Yusuf Has Hacıp'in "Kutadgu Bilig" gibi Karahanlı dönemini temsil eden eserlerinde telaffuzu kolaylaştırmak için birçok kelime genellikle de komşu sesler arasında görüldüğü bilgisinden sonra bu ses olayının görüldüğü örnekler şöyle sıralanmaktadır: buğday (DLT II 235, 319>budğay (DLT III 240) çamğur (DLT I 457> çağmur (DLT I 16, 457) öğren- (DLT I 252, 385...KB 465,1680, 1681...)>örge- (KB 465 A) yağmur (DLT I 16, KB 118, KTer. 36/21a3=42:28)>yamğur (DLT III 38, KB 118 A) konşı (DLT I 435)>koşnu (DLT I 435, KB 140), örçük<örgüç (DLT-I, 103), agduk>adguk, bagdaş>badgaş kibi>bigi, çarmak> çamrak, karlıgaç>kargılaç, Müslüman>Müsülman, oğırila>oğırila-, orta>otra, sarmusak>samursak, sekirt->sekrit-, torfak>tofrak, yağmur>yamğur (Hacıeminoğlu 2008: 9)

Orta dönem Türkçesinin Batı grubu içerisinde değerlendirilen Kıpçak Türkçesinde bir kelimedeki komşu veya uzak seslerin yer değiştirmesi ile ilgili örnekler şunlardır: karlıgaç>karılgaç (İM 455b/2), akrun>arkun "yavaş" (MG 13b/9), bağla->balga- (KTS 23), - yağmur>yamğur (MG 80a/3), okşa->oşka-, öksür->öksür- (KTG 21) yine bu dönem metinlerinde ünlü ile ünsüzün yer değiştirdiği örnekler ise şunlardır: agrı->agır-, esri->esir- "sarhoş ol-", ogrula->ogurla-, yarlıga->yarılga- "bağışla-", yumurtka>yumrukta (Toparlı 1989: 40).

Modern Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesinin temelini oluşturan Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde çömlük>çölmek, kavra->kavra-, hoyrad>horyad gibi örneklerde bu ses olayına tesadüf edilmiştir (Özkan 2000: 110).

Konuya Azerbaycan Türkçesi açısından bakıldığında Türkiye Türkçesi dilcilerinin söylediklerine benzer bilgilerin Azerbaycan Türkçesi gramer kitaplarında da yer aldığı görülmektedir: "Sözün terkinde seslerin birbiri ile yerinin değişmesidir. Akriba veya farklı dillerdeki sözcüklerin etimolojilerini tespit etmekte önemli bir role sahiptir." (Gurbanov 1985: 86-87). "Azerbaycan Türkçesi tarihinde rastlanan ilgi çekici ses olaylarından biri olan yer deyişme, kendisini daha çok, /p/, /r/ ünsüzleri arasında göstermiştir." (Ahundov 1973: 104). Azerbaycan Türkologlarından

Hüseyinzade, bu ses olayının bazı kelimelerde seslerin kendi yerlerinin değişmesinden ibaret olduğunu ve yer değişme hadisesinin Azerbaycan Türkçesinde benzeşme (assimilation) hadisesi kadar yaygın olmasa da aykırılışmaya (dissimilation) göre daha yaygın olduğu; lakin edebî dilde buna daha az rastlandığı bilgilerine yer verir (1963: 35). Oğuz Türkçesinin bu kolunun ağızlarında Türkiye Türkçesi göçüşme türlerinde olduğu gibi hem iki ünsüzün yer değiştirebildiği örnekler hem de bir ünlü ile bir ünsüzün yer değiştirebildiği örnekler bulunmaktadır. Konuşma dili için karakteristik denebilecek bu ses olayı, Azerbaycan Türkçesinde çok yaygındır.

Şiraliyev; göçüşmenin Azerbaycan Türkçesi diyalekt ve ağızlarına özgü bir ses olayı olduğunu, bu ses olayının esasen ünsüzlerde görüldüğünü; fakat bazen ünlülerin kendi aralarında veya ünlülerle ünsüzlerin arasında da gerçekleşebildiğini belirtir (1962: 118). Azerbaycan Türkçesinde bu ses olayı yanaşı (komşu) ve yanaşı olmayan (uzak) yerdeyişme şeklinde ikiye ayrılmıştır.

Gagavuz Türkçesi gramerini yazan Özkan, söyleyiş kolaylığı sağlayan ses olayı olarak tanımladığı göçüşmeyi komşu ve uzak seslerin yer değiştirmesi olarak ifade etmiştir. Yine bu ses olayının komşu veya uzak iki ünsüz veya ünlünün kendi aralarında olabileceği gibi bazen de ünlü ile ünsüz arasında görülen örneklerinin hepsine Gagavuz Türkçesinde rastlamanın mümkün olduğunu belirtmiştir (1996: 92).

Türkmen Türkçesine bakıldığında bu ses olayının yabancı dillerden geçen kelimelerde, yazı dilinden ağızlara geçen kelimelerde ve çocukların konuşmalarında ortaya çıktığı belirtilir. Daha sonra ise yakın (kontaklı metateza) ve uzak yer değiştirme (distaklı metateza) şeklinde iki ana başlıkta toplanmıştır. Yakın göçüşmeler de komşu iki ünsüzün veya bir ünlü ile bir ünsüzün kendi aralarında yer değiştirdiği göçüşmeler olarak gruplandırılır (Amansariyev 1970: 264-269).

Kaynakça bölümünde belirtilen çalışmalar taranarak bu çalışmalarda tespit edilen göçüşme türleri ve örnekleriyle bunların görüldükleri bölgeler şunlardır:

1. Yakın Göçüşme (Komşu Sesler Arasında)

-bg- > -gb-: abgerdan>eyberden Bakü (Şiraliyev 1949: 44).

-bl- > -lb-: kible>gilbe Kars (142), Gaziantep (Caferoğlu 1995a: 282), gilbe Kilis (145), Hemedan bölgesi Bahar ağzı (Pehlivan 2011: 37), Erdebil (Gülmez 2008: 92), kılba Malatya (97).

-br- > -rb-: ibrahim>irbām Kırşehir (83), İrbam Elazığ (95)~İrbaham Erzincan (114), Kahramanmaraş (61), Noraşen, Kürdçülü (Az. DE: 118), İrbahım (Malatya (97)~ İrbahım Garabağ, Gence, Ordubad (Az. DE: 118), İrbēm Gaziantep~irbaham~İrvahım Azerbaycan dilinin gerb grubu şiveleri (Rüstemov-Şireliyev 1967: 58), Gazah (Az. DE: 118), böbrek>börbeyh Erzurum (206), sabret->sarbet- Gaziantep, Rize, ebreğunus> erbeğunus Culfa (Az. DE: 118), kabristan>karbistan Erzincan (114), Malatya (97)~gerbisdan Erzurum (206), Kıbrıs>Kırbız Malatya (97) (99), gübre>gürbe Erzurum (206), Malatya (97)~kerme Malatya (99), Erzincan (114)~gürbe Noraşen (Az. DE: 118), ibret>ibret Kars (141), cebri>cerbi Kütahya

(70), ibrişim>erbişim Kırşehir (83), erbişim Adıyaman (88), irbişim Erzurum (206), erbuşum Gaziantep (86), ibrik>ırbık>ırbıh Kırşehir (83), Kütahya (70), ırbıh Erzurum (206), ırbih Erzincan (114), ırbık Antalya (Caferoğlu 1994a: 184), Karaman (86), ırbıh Nevşehir (98), Afyonkarahisar (Caferoğlu 1994a: 185), Adıyaman (88), Malatya (97), ırbik Malatya (58), urbun Giresun (193), ırbık Kilis (195), ırbıg Kahramanmaraş (Caferoğlu 1995a: 291), ırbık Kayseri (Caferoğlu 1994b: 161). kibrit>kirbit Rumeli Ağızları (45), Kütahya (70), Kırşehir (83), Karaman (86), Kilis (248), Malatya (97) Erzincan (115), Erzurum (206), Afyonkarahisar, Özalp-Van, Azerbaycan dilinin Mugan grubu şiveleri, Arbatan, Beşdeli (Rüstemov 1955: 56), Urmiye (Doğan 2010: 100), Malekan (Bicbabaei 2012: 413), kirbidi Şanlıurfa (63), kirpit Kars (141), Erdebil (Karini 2009: 103), kirpit Kars (141), Tebriz>Terbiz Azerbaycan dilinin Mugan grubu şiveleri, Cındırlı (Rüstemov 1955: 56), Garabağ, Gence, Ordubad, Culfa, Noraşen (Az. DE: 118), Terviz Azerbaycan dilinin gerb grubu şiveleri (Rüstemov-Şireliyev 1967: 58), Gazah (Az. DE: 119).

-bz-> -zb-: nebzın>nezmin>nezbin Bakü (Şiraliyev 1949: 44).

-cr- > -rc- : tecrübe>tercübe (Kırşehir (83), Elazığ (95), Karaman (86), Malatya (99)~tercube Rize (98)~tecri:ve>tecirve Sarık, Teke diyalektinin Marı ağzı, Yomut Diyalektinin Demirgazık Şivesi. Türkmen Türkçesi ağızlarından alınan bu son örnekte aynı zamanda bir ünlü ile bir ünsüzün yer değiştirmesi örneği de görülmektedir.

-çh-> -hç-: meçhul>mehcül Karaman (86).

-çk > -hç- ~ -kç- bıçkı>bıçkı~bıhçı Malatya (99), Kilis (35), bıhçı Erzurum (207), bıkcı Gaziantep (72), uçkur>uçhur uççur Adıyaman (88), Arapgir-Malatya (99), Şanlıurfa (63), Kerkük (Buluç 2007: 276), okcur Gaziantep (72).

-db- > -bd-: tedbir>tebdır Çüngüş, Çermik, Ağdam Şihavend (Az. DE: 119).

-dy- > -yd-: madyan>maydan Muğan (1955: 57), Gazah, Noraşen, Ordubad, Culfa, Şahbuz Kolanı, Şada (Az. DE: 119), Erdebil (Karini 2009: 103), badya > bayda Muğan (1955: 57), bayda Gazah, Muğan, Noraşen, Nahçıvan, İsmayılı, Şamahı (Az. DE: 119).

-fl- > -lf-: Tiflis>Tilfis Ordubad, Sabirabad Gasımbeyli (Az. DE: 122), Muğan (1955: 57), gafletden>gelfetden Ermenistan Türklerinin ağızları (2011: 55).

-fr- > -rf-: sofra>sorfa Elazığ (96), surfa Kars (142), Türkiye'nin doğu illerinde yaşayan Dünbüllü ve Terekeme boyları (Caferoğlu 1995b: 277), Nahçıvan (Gülensoy vd. 2009: 178), Karabağ (90), Kütahya (70), Erzurum (207), Erzincan (114), Malatya (98), Salmas (153), sırfa Salmas (153), Urmiye (Doğan 2010: 100, sürfe Ermenistan Türklerinin ağızları (2011:55), Şamahı, Zagatala Aşağı Tala, Gah Gıpçag (Az. DE: 122)~sürpe Zagatala Varhiyan, Göyem (Az. DE: 122)~surfa Gazah, Garabağ, Gence, Gah Almalı (Az. DE: 122), sırfa Muğan (1955: 58). Şamahı, Şahbuz (Az. DE: 122), Erdebil (Karini 2009: 103).

-ft- > **-tf-**: meftune>metfune Diyarbakır (17).

-gç- > **-çg-** ~ **-gş-**: aragçın>araçgın>araşgın Garabağ, Nahçıvan, Ordubad, Noraşen, Şahbuz, Culfa (Az. DE: 119).

-gd- > **-dg-**: migdar>midgar Bakü, İçerişehir, Sabirabad, Bulduğ, Narlıg, Salvan Beşdeli (Az. DE: 119).

-gl- > **-lg-** : iglime>ilgime Nuha Baş Göynük, Gence (Az. DE: 119)

-gm- > **-mg-**: yağmır>yamgır Kırac (Trk. D: 266).

-gm- > **-mg-**: düğme>dümge Bakü (Şiraliyev 1949: 44), Novhanı, Güzdek, Gobu (Az. DE: 120).

-gr- > **-rg-**: öğren->örğen- Uşak (74), İzmir Bergama (Korkmaz 1994a: 84), Erzurum (Olçay 1966: 35), Malekan (Bicbabaei 2012: 572), Hamedan bölgesi Bahar ağzı (Pehlivan 2011: 37), Erdebil (Karini 2009: 103), Urmiye (Doğan 2010: 99), örğenir Muğan (1955: 58), Ordubad, Culfa, Şahbuz, Zagatala, Gah, Garabağ (Az. DE: 120), Urmiye, örgeşsin Salmas (153), örget- Ersarı, Lebab, Göklen, Nohur (Trk. D: 266), örğedir Azerbaycan dilinin Gerb grubu dialekt ve şiveleri (Rüstemov-Şireliyev 1955: 59), ürget~örget- Uşak, Denizli Çivril (Korkmaz 1994a: 84), Kütahya (70), Erzurum (206), Doğu Beyazıt, Tunceli, Çermik, Çüngüş, Keban-Baskil-Ağın (57), Elazığ (94), Adıyaman, Gaziantep~örğen-Nevşehir (114) örğen Erzincan (114), öryener (Gazah), Ağrı>Arğı Kars (141), Arğı Malatya (262), Belgrad>Belirgad (Korkmaz 1994a: 84), agronom>ergemon Noraşen Demirçi, Sabirabad Yayıncı (Az. DE: 119)~ arğanom Noraşen Alışar, Culfa, Venend (Az. DE: 119), Muğan (1955: 56), yorgon>yogron Burkaz (Trk. D: 265)- yorgon/yogron Sarık (Trk. D: 265), yorgo/yogro Sarık (Trk. D: 265).

-gr- > **-rg-**: yigrenmek>yirgenmek Göklen, Yomut diyalektinin Günşigar ağzı, irgenme Kars (141).

-gs- > **-sg-**: pagsa/pasga Garadaşlı, Ersarı (Trk. D: 266).

-ğr- > **-rğ-**: doğra->dorğa-Malatya (97), Erzurum (206), dorğama Şanlıurfa (63), Şanlıurfa (Urfalı Kemal Edip 1945: 106), Terekeme ağzı (Caferoğlu 1995b: 243), Nahçıvan (Gülensoy vd. 2009: 156), Gazah, Tovuz, Ağstafa, Zagatala, Varhiyan, Aşağı Tala, Gah Gıpçag, Garabağ (Az. DE: 119), Muğan (1955: 56), Azerbaycan dilinin Gerb grubu dialekt ve şiveleri (Şireliyev-Rüstemov 1967: 58), Azerbaycan dilinin Mugan grubu şiveleri (Rüstemov 1955: 56),oğru>orğu Nahçıvan (Az. DE: 119), arğrı>arğı Malatya (97), arğısı Şanlıurfa (62), Şanlıurfa (Urfalı Kemal Edip 1945: 26), arğu Elazığ (94), arği Erzurum (206), Nahçıvan (Az. DE: 119), bağrım>barğım Nahçıvan (Az. DE: 119), barğına Şanlıurfa (63), uğrun "gizli"> uğrun Erzurum, dorğu>dorğu Erzurum (141), Kars (141), Ayrım ağzı (Caferoğlu 1995b: 243), Adıyaman, Malatya, Tunceli, Gaziantep, Kahramanmaraş, Elazığ (Caferoğlu 1995a: 275), Bakı (44), dorğu Erzincan (114), Siverek (43), dorği Erzurum (206, Olçay 1966: 35), dorği Şanlıurfa (63), Elazığ (94), dorgu Malatya (97), Azerbaycan dilinin Mugan grubu şiveleri (Rüstemov 1955: 56), eğrı>ergi Erzurum (206), Er-

zincan (115), Malatya (97), Elazığ (94), uğra->urğa- Erzurum (206), Erzincan (114), urğa- Şanlıurfa (62), Kilis (404), Gaziantep (Caferoğlu 1995a: 310), Malatya (97); urğaşi Siverek (43), urğaşmış Elazığ (94), urgatmak Göklen, Nohur (Trk. D: 266), orğa- Erzurum (Caferoğlu 1995b: 270), çıgrış->çırğış- Tunceli (Caferoğlu 1995a: 270).

-ğs- > -sğ-: göğüs>gösgü Erzincan (115), Malatya (98), göksünde Elazığ (95), gösgi Erzurum (207), göskúna Keban-Baskil-Ağın (57), gösgümü Kars (142), kösk Kerkük (Buluç 2007: 275), çösiç Erbil (2015: 39).

-ğv- > -vg-: ıgva>evga

-gz- > -zğ-: vagzal>vazğal Muğan (1955: 56), Nahçıvan, Ordubad, Noraşen, Şahbuz, Culfa (Az. DE: 119), vokzal>vazgal Gazah (Az. DE: 119).

-hl- > -lh-: ıhlamur>ilhamur Rize (98).

-hl- > -lh-: ohlov>olho Tovuz, Gazah, Ağdam Garadağlı (Az. DE: 122), Muğan (1955: 58), olhey Zagatala Varhiyan (Az. DE: 122).

-hr- > -rh-: ahiret>ahret>arhat Malatya, eħret Erzurum (1995: 207), Zehra>-Zerha Manisa (Caferoğlu 1994a: 215), merhum>mehrum Erzincan (114), dehre>-derhe “ucu kıvrık kesici alet” Erzincan (114), sehra>serha Karabağ (90), Ağstafa Gırlı (Az. DE: 122), cehrayı>cerhayı Bakü (Şiraliyev 1949: 44).

-hs- > -sg- ~ -sğ-: ruhsat>urusgat~rusgat Sivas, Yomut diyalektinin Günbatır ağzı (Trk. D: 266)~rushat~rusgat Bakü (Şiraliyev 1949: 44), Şamahı, Sabirabad; Alili (Az. DE: 122)~urusgat/urugsat Sarık (Trk. D: 266).

-hv- > -vh- ~ -fh-: ehval>evhal Sivas Terekemeleri (Korkmaz 1994a: 84), efhal~evhal, Culfa Erezin (Az. DE: 122)~evha:l-ovha:l Garadaşlı, Ersarı, Çandır (Trk. D: 266).

-hy- > -yh-: yahya > yayha Nevşehir (98), Muğan (1955: 58), Salyan Gızılağaç (Az. DE: 122), kâhya>keyha Malatya (98), tahya > tayha Salır, Göklen, Yomut diyalektinin Günbatır ağzı, Garadaşlı, Emreli, Çovdur, Arabacı, Yomut diyalektinin Demirgazık ağzı (Trk. D: 266).

-ım- > -mı-: sarımsak>sarmısaħ.

-ır- > -rı-: şadırıvan>şadırvan Balıkesir (Caferoğlu 1994a: 204).

-is- > -si-: komisyon>kumsiyon Edirne (58).

-kb- > -bk- ~ -pk-: makbul > mapkul.

-kd-/ -kt- > -tg-/ -tk-: ökde > ötge Alili (Trk. D: 266) – ötge/ ötke Göklen (Trk. D: 266)

mikdar>migdar>midgar Bakü (Şiraliyev 1949: 45), Muğan Nuha (1955: 56), Sabirabad, Salyan. (Az. DE: 119).

-kr- > -rk-: akraba>arkaba>arhaba Kırşehir (83), erhaba Erzurum (207), erhaba ~arhaba Erzincan (114), Malatya (97), bakraç>bakraç>barhaç Sivas, Malatya (98), parhaş Erzurum (207), parhaç Erzincan (114), Rize (98), Gümüşhane), akrep>egreb>ergeb Eli Bayramlı Ağamemmedli (Az. DE: 119), Azerbaycan dilinin Mugan grubu şiveleri (Rüstemov 1955: 56), erhep Erzurum (207), tekrar > tekrel > tekral> terkal Erzurum (207).

-ks- > -sk- ~ -sg-: öksür->öskür- Muğan (1955: 57), ösgür- Erzurum (207), öskiriş Şanlıurfa (Urfalı Kemal Edip 1945: 26), Azerbaycan edebi dilinde bu kelime öskürek şeklinde olduğu için Türkiye Türkçesindeki öksürük kelimesinin bir şekli olan öskürek Eli Bayramlı Halaç (Az. DE: 122), öskürek Karabağ (90), öysürüh Gazah, Ağdam, Ağstafa (Az. DE: 122), öşçirme Erbil (2015: 39) kelimeleri de göçüşme olarak kabul edilmiştir. tiksın->tiskın- Kırşehir (83), Antakya, dıskınken Şanlıurfa (63), tisgin- Erzurum (207), Gaziantep (72), diskin->disgin- Muğan (1955: 57), Bakü, Şamahı, Gazah, Culfa, Ordubad, Nahçıvan, Noraşen, Şahbuz (Az. DE: 120), disçinmeğ Erbil (2015: 39), yüksek>yüsgeç Erzincan (115), üsgehlidhe Kars (142), üsgeyh Erzurum (207), yüskek Malatya (98), üsgek Erzincan (116), üskek Elazığ (95), üskek (Buluç 2007: 276), Tellafer (Buluç 2007: 289), Beşir Kifri (Buluç 2007: 333), yuskeğ Rize (98), uskek (Buluç 2007: 281), üsçeç Erbil (2015: 39), peksimet>pesgimet Kars (142), öksüz>ösgüz (Az. DE: 120), eksik->eskik Urmiye (Doğan (2010: 413), esgügümüzü Kars (142), esgil Malatya, eskik Bakü (Şiraliyev 1949: 44), ekseriyet>eskeriyet Muğan (1955: 57), Eli Bayramlı Poladtogay (Az. DE: 120), esgeriyetle Adıyaman (88), aksine> eksine > esgine Salyan Şorsulu (Az. DE: 120), Muğan (1955: 57).

-kş- > -şg- ~ -şk-: ekşi > eşgi Adıyaman (88), Kilis (123), Erzurum (207), Nevşehir (98), Kütahya (70), Gaziantep (72), Diyarbakır (17), Elazığ (Caferoğlu 1995a: 277); eşki Uşak (74), Kırşehir (83), Antakya, Şanlıurfa (63), Şanlıurfa (Urfalı Kemal Edip 1945: 26), Çermik, Çüngüş, Siverek (43).

-kt- > -tk-: mekteb>metkeb Bakü (Şiraliyev 1944: 44), Hövsan (Az. DE: 120).

-kv- > -vg-: ıkva:llı>ıvga:llı Yomut diyalektinin Günbatır ağzı, Sakar (Trk. D: 266).

-lb- > -bl-: kalb>kabl~gabl Malatya, geblinde Kars (142), nelbeki>nebleki Sibirabad Türkedı, Ulacalı,(Az. DE: 120), Muğan (1955: 56).

-lf- > -fl-: külfet>küflet Zagatala, Güllük, Noraşen (Az. DE: 120), Karabağ (90), kiflet Bakü, Şamahı, Muğan, Şahbuz, Noraşen, Nahçıvan (Az. DE: 120), küfled Adıyaman (88), küflet Malekan (Bicbabaei 2012: 413), kolfet Erdebil (2009: 103).

-lh- > -hl- < -rh-: merhem > mehlem Muğan, Noraşen, Şahbuz (Az. DE: 120).

-lg- > -gl-: ılgamak > ıglamak Teke diyalektinin Marı şivesi, Burkaz (Trk. D: 265) - ılgla/ıgla Sarık (Trk. D: 265) -ıgla/yıgla Göklen (Trk. D: 265) -ıglemeh Nohur diyalektinin Kürücdey ağzı (Trk. D: 265); bilgeşli>bigleşli Sarık (Trk. D: 265).

-lg- > -gl- / -kl- > -hl-: dañıklı Göklen, Garadaşlı, Sakar, Çandır, Hocakenepsi (Trk. D: 265)-dañıhlı Nohur, Enev diyalektinin Manış ağızı (Trk. D: 265), dañıglı modern Türkmen Türkçesinin yazı dilinde “dañılgı, asılgı, bezelgi, yazılgı, söelgi, serilgi” gibi kelimelerin ortasındaki -lg- ünsüzleri Türkmen ağızlarında kendini muhafaza ederek -kl-, -hl-, -gl- şekillerinde söylenmektedir.

-lğ- > -ğl-: bulğur>buğlur Erzincan (116), Elazığ (95).

-lı-> -ıl-: patlıcan>badılcan Balıkesir (Caferoğlu 1994a: 152), Afyonkarahisar (86), Kaşkay (Çelik 1997: 295).

li-> il-: limon>ilmon Balıkesir (Caferoğlu 1994a: 183).

-lk- > -kl-: salkım>saklum>saħlum (Malatya (99)).

-lm- > -ml-: ilmek>imlē (Sivas).

-ln- > -nl-: yalnız>yanlız Elazığ (95), Şanlıurfa (63), Malatya (99), yanlız Rize (98), yanlıs Anadolu ağızları (45).

-lv- > -vl- ~ -vr-: helva>havla Uşak (74), Kırşehir (83), Adıyaman (88), Erzincan (115), Nahçıvan (Gülensoy vd 2009: 90), Ordubad, Noraşen, Şahbuz, Garabağ Hocalı (Az. DE: 120), Urmiye (Doğan 2010: 100), hevla Kütahya (70), Keban-Baskil-Ağın (57), havle Malatya (100); helva Giresun (193), hovla Nahçıvan Nehrem, Sirab, Cehri (Az. DE: 120), hevle Nevşehir (98), avlu>alvu Rumeli ağızları (45) devriş, elvan>evlan Culfa, Kırna, Camaldin, Yayıcı (Az. DE: 120), şalvar>şavlar Karaman (86), Afyonkarahisar (Caferoğlu 1994a: 204), Adıyaman (300), Culfa, Camaldin, Nahçıvan Az. DE: 120), şevler Kütahya (70),mevlit>melvit Rumeli Ağızları (45), yalvardı>yavları Rize, Erzincan (115), yavları Giresun (193), yavları Elazığ (96), yavral- Erzurum (207), Kars (142), Ağdam (Az. DE: 120), Şıhbabalı (Az. DE: 120), elver-> evler- Erzincan (115).

-ly- > -yl-: gelyan>gaylan Ağstafa, Tovuz, Noraşen, Şahbuz (Az. DE: 120)~geylen Nahçıvan (Az. DE: 120), ülgüc>ülyüc>üylüc Ağstafa Tatlı, Muğan (Az. DE: 120), elver->evler- Erzincan (115).

-mh- > -hm-: zemheri>zehmeri Kütahya (70), Erzurum (207), Zonguldak-Bartın-Karabük (46), zehmer Afyonkarahisar (Caferoğlu 1994a: 215), zahmarı Kırşehir (83), zahmeri Çorum (Korkmaz 1994a: 84).

-mğ- > -gm-: damğalı>dağmalı Muğan (1955: 57), Şamahı (Az. DE: 121), tağma Kaşkay (Çelik 1997: 123).

-ml- > -lm-: memleket>melmeket Zonguldak-Bartın-Karabük (46), Ordu (94), Uşak (Caferoğlu 1994a: 189), Nevşehir (98), Karaman (86), Kırşehir (82), Kütahya (70), Sivas (Korkmaz 1994a: 84), Erzincan (115), Keban-Baskil-Ağın (57), Elazığ (95), Çermik, Çüngüş, Malatya (97), Kars-Selim (142), Kahramanmaraş (67), Adıyaman (88), Gaziantep, Tunceli (Caferoğlu 1995a: 296), Diyarbakır (17), Şanlıurfa (63), Giresun (193), Erzurum (207), melmekat Nevşehir (98), melmeket Ağstafa Göyceli, Tovuz Alakol, Gazah Birinci Şıhlı, Ordubad, Ağdam, Noraşen

Yengice (Az. DE: 121), çömlək>çölmek (Gag. T 92, Kuzeydoğu Bulgaristan Milino ağızı (83), Rumeli ağızları (45), Edirne (58), Muğla (44), Kütahya (70), Karaman (86), Nevşehir (98), Uşak (74), Şanlıurfa (63), çölmekçi Çorum (Caferoğlu 1994b: 156), Şanlıurfa (Urfalı Kemal Edip 1945: 103), çölmeh Urmiye (Doğan 2010: 100), çölmeyh Erzurum (207), çölmê Kırşehir (82), gömlək>gölmek (Çüngüş, Çermik)~kölmeyh Erzurum (207), yemlik>yelmih Şahbuz, Nahçıvan, Gence, Nohur diyalektinin Kürücey Ağzı (Az. DE: 121)

-mn- > **-nm-**: memnun>menmun Nevşehir (98)

-mr- > **-rm-**: ömr>örm (Sivas), yumruk>yurmuş Nevşehir (98), yurmuş Ordu (94), yumru>yurmu Erzincan (115), kımraşacak>gırmaşacağ Malatya (98), kumrucuk>kurmucuğ Muğla (44), imren->irmen- Kırşehir (83).

-mr- > **-rm-**: gümrah>gürmah Sabirabad (Az. DE: 121).

-ms- > **-sm-**: kimse>kisme.

-mz- > **-zm-**: İremzi>İrezmi Kars, (Caferoğlu 1955:5).

-nh- > **-hn-**: tenha>tehne Kars (142), Erzincan (115), tahne (Gag. T 93), tenha>tehna Rumeli Ağızları (45), Ermenistan Türklerinin ağızları (55).

-nl- > **-ln-**: anlayan>alniyan Keban-Baskil-Ağın (57), alnaşıldıktan Edirne (58).

-nl- > **-ny-**: dinle->diyne- Erzincan (116).

-nr- > **-rn-**: sonra>sorna Denizli Acıpayam (Korkmaz 1994a: 84), Erzincan (115), Rumeli ağızları (45).

-ny- > **-yn-**: dünya>düyna Malatya (99), Adıyaman), duyna Elazığ (96), Tokat (Korkmaz 1994a: 84), Culfa, Gazah (Az. DE: 121), düyne Türkiye'nin doğu illerinde yaşayan Türkmen uruğu (Caferoğlu 1995b: 244).

-nz- > **-zn-** > **-zl-**: benze>benze->bezle- (Bartın)

-ñl- > **-lñ-**: yañlış>yalñış (Salır, Alili, Nohur, Garadaşlı, Burhaz, Emreli, Çeges (Trk. D: 265)-yañlış>yalñış Sarık Trk. D: 265).

-pk- > **-kp-**: şapka>şakpa (Adıyaman)

-pl- > **-lp-**: çıplak>cılbağ Gaziantep (72), Giresun (193), cılbağ Malatya (97), Adıyaman (88), cılpağ Erzurum (207), cılpağ Kars (142), Şanlıurfa (63), cılbağ Nevşehir (98), Kilis (52), cılpağ Afyon (86), cılpağ Kırşehir (83), Terekeme ağızı (Caferoğlu 1995b: 240), cılpağ Uşak (74), Burdur (Caferoğlu 1994a: 161), Kütahya (70), cılbağ Denizli (Korkmaz 1994a: 84).

-pl->-bl- > **-lb-**: çıplak>cılpağ Kütahya (70), cılpağ Şanlıurfa~cılbağ Gaziantep~cılbağ Sivas, Kahramanmaraş, Malatya (97), Adıyaman~cılpağ (Erzurum), Kars (142), cılbağ Nevşehir (97), cırpağ Nahçıvan (2009: 99).

-pr- > **-rp-**: çapraz>çarpaz Elazığ (360), çarpaşlı Erzurum (206), Tunceli (Caferoğlu 1995a: 270), kirpik>kiprik Kırşehir (82), Şanlıurfa (63), Muğan, Ağdam,

Meyniman (1955: 57), toprak>torpağ Kütahya (70), Giresun (193), torpağ, Şanlıurfa (63), Kerkük (Buluç 2007: 276), Erdebil (Karini 2009: 103), Hemedan bölgesi Bahar ağzı (Pehlivan 2011: 48), Urmiye (Doğan 2010: 100), çipriç Erbil (2015: 39), torpağ Şanlıurfa (Urfalı Kemal Edip 1945: 138), Malekan (Bicbabaie 2010: 413), Erzurum (206), Adıyaman (88), Kilis (395), Kırşehir (82), Türkiye'nin doğu illerinde yaşayan Afşar, Bayat, Dünbüllü, Kaçar, Karakoyunlu, Karapapak, Muğan ve Türkmen boyları (Caferoğlu 1995b: 281), Ermenistan Türklerinin ağızları (Karaman 2009: 207), torpağ Kars (141), Terekeme ağzı (Caferoğlu 1995b: 281), Sivas (Korkmaz 1994a: 84), Keban-Baskil- Ağın (57), torpağından Elazığ (94), Malatya (97), Nahçıvan (Gülensoy vd. 2009: 165), torpağ ve torbağ Nevşehir (98), Nohur diyalektinde (Trk. D: 266), torpak/torpok Alili, Teke, Burkaz, Garadaşlı, Emreli, Çandır (Trk. D: 265)~“torfak/torfok” Yomut ve Çovdur diyalektleriyle Göklen diyalektinin Gerkez ağzı (Trk. D: 265-266) şeklinde göçüşmeli söylenir. yaprak>yarpağ Ordu (94), Kütahya (70), Türkiye'nin doğu illerinde yaşayan Afşar, Bayat, Dünbüllü, Kaçar, Karakoyunlu, Karapapak, Muğan ve Türkmen boyları (Caferoğlu 1995b: 285), yarpak Kırşehir (82), yarpak Gaziantep, Kahramanmaraş, Adıyaman, Elazığ, Tunceli, Malatya (Caferoğlu 1995a: 312), Şanlıurfa (Urfalı Kemal Edip 1945: 142), Malatya (97), Doğu Beyazıt, Erzurum (206), yarpak Sivas (Korkmaz 1994a: 84), yarpağ Erdebil (Gülmez 2008: 315), Kerkük (Buluç 2007: 276), yarpağını Elazığ (94), yarpağ Nahçıvan (Gülensoy vd. 2009: 94), yarpak Alili, Teke, Burkaz, Garadaşlı, Emreli, Çandır (Trk. D: 265), “yarfak” Yomut ve Çovdur, Göklen diyalektinin Gerkez ağzında (Trk. D: 265-266) ~ yarpak/ yalpak şekilleri ise Nohur diyalektinde (Trk. D: 266) kullanılır. yaprak Şanlıurfa (63), Erzurum (Olçay 1966: 35), Ermenistan Türklerinin ağızları (Karaman 2011: 190), köprü>körpü Kars (141), körpü Adıyaman (88), Malatya (97), Kırşehir (82), Elazığ (94), Kütahya (70), Türkiye'nin doğu illerinde yaşayan Afşar, Bayat, Dünbüllü, Kaçar, Karakoyunlu, Karapapak, Muğan ve Türkmen boyları (Caferoğlu 1995b: 264), Malekan ağzı (Bicbabaie 2012: 538), Hamedan bölgesi Bahar ağzı (Pehlivan 2011: 37), Erdebil (Gülmez 2008: 172), Kaşkay (Çelik 1997: 123), körpi Erzurum (206), Urmiye, çörpü Nevşehir (98), tepren->terpen- Erzurum (206), Şanlıurfa (63)~terpeş- (Urmiye, Doğan 2011:113), derbeşmeh Kars (141).

-p-s > -s-p: tepsiyi>tesbiyi Karaman (86), Malatya (99), Erzurum (207), Ordu (94).

-re- > -er-: recep>ercep Edirne (58).

-ps- > -sp-: tepsisi>tesbi Malatya, Ordu (94), Erzurum (207).

re- > er-: Recep>Ercep Muğla (44), Uşak (Caferoğlu 1994a: 169).

-rb- > -br-: darbuka > debrike Şanlıurfa (63), dabruğa Diyarbakır (17) ~ deblike > delbike (Adıyaman), çorba>şorba>şovra Adıyaman (301), Şahbuz, Nahçıvan (Az. DE: 121), Derbent> Dervent> Devrent Uşak (74).

-rg- > -gr-: yorgan> yorgan Kaşkay (Çelik 1997 123).

-rğ- > -ğr-: ırğat > ırat Elazığ (95), eğrat Rize (98), karga > kağra Rize (98).

-rh- > -hr-: merhamet>mehremet~mehremet (Kars-Selim)~mehrimet (Denizli Tavas), serhat>sehred Karabağ (90), Ermenistan Türklerinin ağızları (55), Muğan (1955: 57), Ağstafa, Sabirabad, Noraşen (Az. DE: 121), tarhana>tahrana Karaman (86), perhiz>pehriz Erzurum (207), Şanlıurfa (63), Gaziantep, Antakya, Kıbrıs (55), merhaba>mehreba (Caferoğlu 1955:5), mahraba Kuzeydoğu Bulgaristan Milino ağızı (83), merhum>mehrim (Caferoğlu 1955:5), merhum Erzincan (114).

-rh- > -hr-: Ferhad>Fehrad Ordubad, Zagatala, Garabağ, Noraşen, Salyan, Culfa, Şamahı (Az. DE: 121), Muğan (1955: 57), Fehret Ağstafa, Göyce (Az. DE: 121), merhem>mälhäm>mähäm (Gag. T 93), Muğan, Noraşen, Şahbuz (Az. DE: 120).

ri-> ir-: Rıza>Irza Kahramanmaraş (60), irza (Gülensoy vd. 2009: 142).

-rk-> -rh-: arkası>ağrası Elazığ (95).

-rm- > -mr-: dırmıh>dımırh Gazah, Şahbuz, Noraşen, Nahçıvan (Az. DE 121). Armut>armud>ermud Nahçıvan (Az. DE: 121), irmik>imrik Karaman (86), hurma>humra Bakü (Şiraliyev 1949: 44), gurmah>gümrah Muğan (1955: 57).

-rñ- > -ñr-: erñegi > eñregi Yomut Diyalektinin Günbatır Şivesi (Trk. D: 265).

-rn- > -nr-: hurcun> huncur Bakü (Şiraliyev 1949: 44).

-rp- > -pr-: kirpik > kiprik Kırşehir (82), Kilis (247), Çorum (Caferoğlu 1994b: 161), kiprik Şanlıurfa (63), Şamahı, Muğan (Az. DE: 121), kiprih (Tovuz Az. DE: 121), gıprıh (Kıbrıs), kirpi > kipri Şanlıurfa (Urfalı Kemal Edip 1945: 118).

-rs- > -sr-: kursak > gursağ (Caferoğlu 1955:5), dirsek > disrek Şamahı, Göyce (Az. DE: 121).

-rü- > -ür-: tecrübe> tecürbe Muğan, Saral (1955: 58).

-rv- > -vr-: derviş>devriş Kuzeydoğu Bulgaristan Milino ağızı (83), Terekeme ağızı (Caferoğlu 1995b: 242), Aydın Karasu (Korkmaz 1994a: 84), Kırşehir (83), Kilis (90), Gaziantep (Caferoğlu 1995a: 272), Adıyaman (283), Keban-Baskil-Ağın (57), Manisa (Caferoğlu 1994a: 164), Kıbrıs (55), Edirne (58), Kars (142), Muğan (1955: 57), Ağstafa (Az. DE: 121), Salmas (153), Urmiye (Doğan 2010: 100), devriş Rumeli Ağızları (45), devrüş Giresun (193), Kars Terekemeleri (Caferoğlu 1995b: 242), dewrüş Erzurum (207), devriş Elazığ (96), dövriş Muğan (1955: 57), Bakü, İçerişehir, Zagatala, Zerne (Az. DE: 121), pervaz>pevraz (Kahramanmaraş), kervan>kevran Adıyaman (88), Şanlıurfa (62), Malatya (98), Nevşehir (98), Kırşehir (83), Ordu (94), Rize (98), kavran Erzincan (115), Kars (142), Şahbuz, Nahçıvan (Az. DE: 121), Urmiye (Doğan 2010: 100), kirve>kivre Şanlıurfa (62), Kilis (248), Culfa, Gazah, Nahçıvan, Gence (Az. DE: 121), Ermenistan Türklerinin ağızları (55), Urmiye (Doğan 2010: 100), servi>sevri> sevli Kilis (347), Erzincan (116), Malatya (Caferoğlu 1995a: 304), sevlü Sivas (Korkmaz 1994a: 84), nevrüz>nervuz Kars (142),servet>sevret Malatya (Caferoğlu 1995a: 304), darvaza>davrza Culfa (Az. DE: 121), çarvadar>çavradar Ordubad (Az. DE: 121).

-ry- > **-yr-**: tiryaki>teyreki, derya>deyra Rumeli ağızları (45), Elazığ (96), Erzurum (207), Rize (98), Kıraç, Hocakenepsi, Hatap (Trk. D: 265) – derya/deyra Sarık, Arabacı (Trk. D: 265), diyra Nevşehir (98), Meryem>Meyrem Muğla (44), Karaman (86), Malatya (98), Kahramanmaraş (68), Kıbrıs(55), Kerkük (Buluç 2007 276), Meyrem>Mîrem Rumeli ağızları (45), Mayram Zagatala Varhiyan (Az. DE: 121), cereyan>ceyran (Muğla), Siverek (43), Nahçıvan (Gülensoy vd. 2009: 182), bayram > baryam Malatya (98).

-rz- > **-zr-**: gerzinke>gezrinke Muğan (Az. DE: 121)

-sg- > **-gs-** ~ **-sh-**: asgır>aşsır Eli Bayramlı Halaç (Az. DE: 122)

si- > **is-**: sipariş>ismariş Afyonkarahisar (277).

-sk- > **-ks-**: eski>eksi Malatya (99), eksi~äysik Bakı (Az. DE: 122)~eski~äysi Ağstafa, Tovuz, Gazah (Az. DE: 122)~sg->-gs-/ñs-/vs-/ks-: “esgi, üsgülevük” gibi kelimelerin telaffuzunda ortaya çıkar: egşi Alili, Kürüdey (Trk D: 266) - egşi/eñsi Garadaşlı (Trk. D: 266) -eñsi Göklen (Trk. D: 266) -üvsürmek Göklen (Trk. D: 266) -üsgülevük Hocakenepsi (Trk. D: 266).

-sm- > **-ms-**: yosma>yomsa Gazah, Yuharı Salahlı (Az. DE: 122).

-sr- > **-sr-**: Nusret>Nurset ize (98).

-st- > **-ts-**: iste>itsiyi (Siverek (43).

-şf- > **-fş-**: keşfine>kefşına Erzurum (207), Keban-Baskil-Ağın (57), Elazığ (95), Malatya, Gaziantep.

-şf > **-vş**: keşfet>kevşediyo, kevşında Elazığ (95), kevşe Kars (142), kevşen Nahçıvan (Gülensoy vd. 2009: 181).

-şh- > **-hş-**: meşhur>mehşur Karabağ (90), Noraşen (Az. DE: 123), Ermenistan Türklerinin ağızları (55), menşür Erzincan (116), mehşur>meşşur Kütahya (70).

-şk- > **-kş-** ~ **hş-**: başka>bağşa>bahşa Erzincan (115), Artvin Yusufeli (57), Erzurum (207)~bahşa Sabirabad Eskerbeyli, Gasimbeyli (Az. DE: 122) Muğan (1955: 57).

-şg- > **-gş-** / **-hş-**: Alili, Garadaşlı, Göklen, Nohur, Sarık diyalektlerinde “Aşgabat, başga” gibi kelimelerin telaffuzunda ortaya çıkar: Ağşava:t Alili, Göklen (Trk. D: 266) - Ahşavat Nohur (Trk. D: 266); bağşa Alili, Göklen, Garadaşlı (Trk. D: 266) - başga/ bağşa Sarık (Trk. D: 266) - behşe Nohur (Trk. D: 266), begşe Nohur diyalektinin Kürüdey ağzı (Trk. D: 266), bakşa Terekeme ağızları (Caferoğlu 1995b: 234), eşkiya> eħşiya Kars (142).

-şm- > **-mş-**: yaşmag>yaşmah Garabağ, Gazak (Az. DE: 123).

-şn- > **-nş-**: kişnemek>kiñşemek Göklen, Ersarı (Trk. D: 266)

-şr- > **-rş-**: maşrapa>marşaba (Caferoğlu 1955:6)

-tl- > **-lt-** ~ **-ld-**: patlıcan>baldıcan Malatya (99), baldırcan Erzincan (116).

-tr- > -rt-: ötrü>örtü Eli Bayramlı Cındırlı, Salyan, Şamahı Muğan (1955: 58).

-ts- > -st-: tutsak>tuştah~dustağ (Caferoğlu 1955: 6), dostağ Terekeme ağzı (Caferoğlu 1995b: 244), yatsı>yastı Edirne (58), Sivas (Korkmaz 1994a: 84), tüt-sü>tüstü (Caferoğlu 1955: 6), Terekeme ağzı (Caferoğlu 1995b: 282), tüsdü Ermenistan Türklerinin ağızları (Karaman 2009: 85).

-vg- (<-bg-) > -gv-: çabga>çagva Teke diyalektinin Marı ağzı, Çovdur (Trk. D: 266), avgust>agvus> ağvus Nuha İnçe (Az. DE: 119).

-vr- > -rv-: avret>arvat (Gag. T 93), Siverek (43), Kars (142), Erzurum (207), Malatya (98), Kırşehir (83), Karaman (213), Erzincan (115), arvad Şanlıurfa (62), Adıyaman (278), Kahranmanmaraş (17), Kilis (17), Kerkük Erbil (2015: 39), (Buluç 2007: 313), Afganistan Türkmen ağızları (360), Nahçıvan (Gülensoy vd. 2009: 69), Salmas (153), Türkiye'nin doğu illerinde yaşayan Aşşar, Bayat, Kaçar, Karakoyunlu, Karapapak, Muğan ve Türkmen boylarının ağızları (Caferoğlu 1995bb: 232), Malekan (Bicababaei 2012: 527), Urmiye (Doğan 2010: 100), Erdebil (Gülmez 2008: 30), Kaşkay (1997: 123), kıvrak>gıvrak>gırvag Muğan (1955: 57), Noraşen, Ordubad, Nahçıvan, Şahbuz (Az. DE: 119), kıvrım>kıvrım>gırvım Culfa, Milah, Noraşen (Az. DE: 119), evran>ervan Kırşehir (83), tevriye>terviye Rize (98), devran>devran~dörvan (Kars, Caferoğlu 1955:6), devril->dervil- Malatya (98), nevrüz>norvuz Nahçıvan (Gülensoy vd. 2009: 182), narvız Noraşen, Ordubad, Nahçıvan, Şahbuz (Az. DE: 119).

-vs- > -vs-: tavsiye> tasviye Uşak (74).

-vy- > -yv-: havyar>hayvar (Caferoğlu 1955:6), lovyay>loyva Gazah, Zagatala, Varhişan, Garabağ (Az. DE: 119).

-yb- > -by-: heybe>hebye Gah, İlisu (Az. DE: 119).

-yl- > -ly-: naylon>nalyon Şanlıurfa (63).

-yr- > -yr-: bayram>baryam Rize (98), Malatya (Caferoğlu 1995a: 265), Çüngüş, Çermik, gayret>giyret~giryet Bakü (Şiraliyev 1949: 44), Muğan (1955: 57), Zagatala Çobankol (Az. DE: 119), ayran>aryan Zagatala (Az. DE: 119), bayraktar>baryaktar (Karaman, Caferoğlu 1955:6), sıyrıl->sıryıl- (Caferoğlu 1955:6), kuyruk>kuryuk (Caferoğlu 1955:6), buyra>burya Göklen (Trk. D: 265), züyret>züryet Gaziantep (Caferoğlu 1995a: 315).

-zb- > -bz-: ezber>ezber (Adıyaman).

-zg- > -gz-: lezgi>legzi Salır (Trk. D: 266).

-zr- > -rz-: Azrail>erzâil Elazığ (95), Sivas (Korkmaz 1994a: 84), erzail Erdebil (Karini 2009: 103), erza:yıl Hatap (Trk. D: 266).

-zv- > -vz-: cezve > cevze.

-zv- > -vz-: Kazvin> Gezvin > Gevzin Guba, Nügedi (Az. DE: 119).

2. Uzak Göçüşme (Komşu Olmayan Sesler Arasında)

-b-l- > -l-b-: kabiliyyet>gabiliyyet>gelbiyyet Şahbuz, Ezizbeyov, Kolanı, Selesuz (Az. DE: 118).

-b-r- > -r-b-: kaburga>karboğa Rize (98).

-c-g- > -g-c-: saçağı>sa:gacı Yomut ağzının batı ağızları (269).

-c-d > -d-c: küncüd>gündüc Muğan, Guba, Beşdeli, Cenkan, Hanmemmedeli (1955: 58), Sabirabad (Az. DE: 124).

ç-h- > h-ç-: çı:vık>çivih - hıvıç Kırac (Trk. D: 269).

-d-n- > -n-d-: ödünç>öndüç Nevşehir (99), Gaziantep (72), Kilis (319), öndüş Malatya (100), Kırşehir (84).

-d-s- > -s-d-: ha:dı:sa>ha:sı.da/ha:dı:sa Yomut Dialektinin Uşak ağzı (Trk. D: 268).

d-v- > -w-d-: davar>awdar Rumeli ağızları (46).

-f-s > -s -f: kafes>gesef (Caferoğlu 1956: 6).

-g-b- > -b-g-: Ürgüp>Ürbük Nevşehir (99), boşgab>boşbağ Muğan Sabirabad Ulucalı (1955: 56), Şamahı ağzında “bohşab” şeklinde görülen bu sözcük, bu ağızda uzak yer değişmeye uğramıştır.

-g-d > d-g: güdecek>dügecek (Caferoğlu 1956: 6), kargıdalı>gardıgalı “mı-sır” (Caferoğlu 1956: 6).

-g-r > -r-g: aygır>ayrığ (Caferoğlu 1956: 6).

-g-ç > -ç-k-: kırılancık>kılancik, salıncak>salıngaç Rumeli ağızları (46).

-ğ-d- > -d-ğ-: garğıdalı>gardıgalı Nuha, Gazah, Zagatala (Az. DE: 123).

-ğ-n- > -n-ğ-: yorğun>yornuğ Nuha Büyük Dehne (Az. DE: 123).

h-l > l-h-: helim>lehim Bakü (Şiraliyev 1949: 44).

-h-v- > -v-h-: Nahçıvan>Navçıhan Culfa Kırna, Camaldin, Yayçı, Noraşen İbadulla (Az. DE: 124).

-ı-a- > -a-ı-: bağırsag>bağarsıh Ağstafa, Gazah (Az. DE: 123).

-j-r > -r-j: ejderha>ejdehara Malatya (100), ejdaha Rize (98).

-k-d- > -d-k- ~ -t-g-: hekendaz>hetengez Gazah (Az. DE: 123).

-k-f > -f-k > -f-g: teklif>teflig Erdebil (Karini 2009: 103).

-k-l > -l-g: akıl>algı (Caferoğlu 1955: 6).

-k-m- > -m-k-: Terekeme>Teremeke.

-k-p- > -p-k-: tekeppir-tepekkir Sarık (Trk. D: 269).

-k-r- > -rk: kükürt>kürküt Gaziantep (72).

-l -b > -b -l: kelebek>kepelek.

-l-r > -r-l: bulgur>burgul Kırşehir (84), kültür>kürtül (Kahramanmaraş), Afyonkarahisar (86), Gaziantep (72), Malatya(100), Erzurum, burgul Kırşehir (84), Siverek (43), Erbil (2015: 39), yular>yural Kars (142), Gaziantep (72), Kilis, Maraş (Caferoğlu 1955: 6), ileri>ireli ireli Giresun (193), Kars (74) Uşak (74), (142), Erzincan (116), Erzurum (208), Doğu Beyazıt, Tunceli-Hozat, Sivas, Şanlıurfa (63), Malatya (100), Kilis (205), Afyon Dinar (Korkmaz 1994a: 84), Zonguldak-Bartın-Karabük (46), Kırşehir (84), Nevşehir (99), Malekan (Bicbabaeci 2012 413), iralda Keban-Baskil-Ağın (57), Elazığ (96), Erzincan (116). paltar>partal Zagatala, Guba, Nuha, Gah (Az. DE: 123), şalvar> şarval Gah, Zagatala (Az. DE: 123), şarwal Erbil (2015: 39), de:liremek/de:rilemek Sarık (Trk. D: 268), yalvar->yarval- Şanlıurfa (63), Sivas (Korkmaz 1994a: 84), Türkiye'nin doğu illerinde yaşayan Karapapak ve Türkmen boyları (Caferoğlu 1995b: 285), Gaziantep (72).

l -n > n-l: lanet>nalet Terekeme ağzı (Caferoğlu 1995b: 269), Gaziantep (72), Nevşehir (99), nâlet Kırşehir (84), Rize (98), Bartın (Korkmaz 1994b: 33), naalet (Gag. T 93), nelet Erzurum (208), Şamahı, Guba (Az. DE: 123), nehlet Salmas (153), na:let Kahramanmaraş (69), ne'let Tellafer (Buluç 2007: 287), pantolon> paltonını Şanlıurfa (63), gelenek>genelek Siverek (43).

-l-t- > -t-l-: möhlet>mö:let>mö:tel Yomut Dialektinin Günbatır ağzı (Trk. D: 268)

-l-z- > -z-l-: lazım>ilzam (Karaman).

-l-z- > -z-l-: lezzetli>zelletli Kütahya (70), bilezik/ bizelik Sarık, Teke diyaletinin Marı ağzı (Trk. D: 268), pa:lız > pazıl Demirgazık diyaletti (Trk D: 268).

-m-n > -n -m: Nedime>Medin Hanım Denizli Tavas (Korkmaz 1994a: 84), imtahan>intaham Gazah, Eli Bayramlı (Az DE: 123), intağam Gazah, Ağköyneke (Az.DE: 123).

-m -r > -r -m: tomurcak>dorumcak (Caferoğlu 1955: 7).

m -v > v-m: merdiven>verdimen

-n -l- > -l -n-: pantolonunu>paltonını Şanlıurfa (63), mendil>meldin Kütahya (70), nelbeki>lembeki Guba İspik, Yenikend (Az. DE: 123).

-n-m- > -m-n-: agronom>ağramon Gazah, Sabirabad Yolcubeyli, Noraşen, Culfa, Nahçıvan (Az. DE: 123), Muğan (1955: 58).

-n-r- > -r-n-: general>gerenal Kars (142), Tovuz, Govlar (Az. DE: 123).

-r-b- > -b-r-: darbuka>dabırka

-rğ- > -ğr-: ırgat>ıgrat (EYAD-1: 86/23).

-r-h- > -h-r-: ejderha>ejdehar Rize, Malatya.

- r-k- > -k-r-:** Terekeme>Teremeke Garabağ.
- r-l > -l-r:** zerdali>zelderi Nevşehir (99), reçel>leçer Malatya (100), rezillik>i-lezirlilik Edirne (58), karanfil>gelenfir Erzurum (1966: 35).
- r-n- > -n-r-:** güvercin>güvencir Nevşehir (99), güvencir umeli ağızları (46), gerine>genire Muğla (1955: 58), hircun>huncur Noraşen, Ordubad, Salyan (Az. DE: 123).
- r-m > -r -m:** sarımsak>samırsak Şanlıurfa, Kahramanmaraş, Antakya, sarımsağ Siverek (43), samırsağ Erbil (2015: 39).
- r-s- > -s-r-:** ferasetine>fesaretine Ağstafa (Az. DE: 123).
- r-t > -t-r:** Nasreddin>Nasratdin>Nastradinin türküsü (Gag. T: 93).
- r-v- > -v-r-:** arava/ avara, harava/ havara Sarık (Trk. D: 123), daravası/davarası Yomut Dialektinin Günbatır ağızı (Trk D: 168).
- r-z- > -z-r-:** rezil>zeril Muğla (Korkmaz 1994a: 84), horoz>hozor -hazar Salır (Trk. D: 268), hezir/heriz Yomut Dialektinin Demirgazık ağızı (Trk D: 268).
- s-d- > -d-s-:** dürsedef>dürdesef Bakü (Şiraliyev 1949: 44).
- s-k > -s-g:** sükut>usgut (Caferoğlu 1955: 7).
- s-l > -l-s:** Müslüman>müsülman Malatya (100).
- s-n- > -n-s-:** pelesenk>pelensek Gaziantep (72).
- s-p- > -p-s-:** süprüntü>pürsüntü Gazah Yuharı Salahlı (Az. DE: 124).
- s-r > -r-s-:** göster>gorset- Kırşehir (84), görsed- Kars (142), sıra>rısa Bakü (Şiraliyev 1949: 44), Muğla (1955: 58).
- v-k > -g-b:** avukat>abukat>>agubat Malatya (100).
- v-n- > -n-v-:** kavanoz>kanıvuz Edirne (58).
- v-r- > -r-v-:** yalvar->yavral- Kars (142).
- y-k > k-y:** uyku>ukuy~yuğu (Şanlıurfa), Erbil (2015 39), yuğu Diyarbakır (174), Elazığ, Tunceli (Caferoğlu 1995a: 314), Tellafer (Buluç 2007: 290), Urmiye (Doğan 2010: 533), Kaşkay (Çelik 1997: 351), yuğu Artvin ilinin Yusufeli (57), Diyarbakır (174), yuğu Ermenistan Türklerinin ağızları (Karaman 2011: 482).
- y-n- > -n-y-:** diyanet>dinayet Uşak (74), Erzincan (116), Şanlıurfa (63), Karaman (86).
- y-r- > -r-y-:** ziyaret>zirayet Keban-Baskil-Ağın (57), Elazığ (96).
- z-c- > -c-z:** bedmezac>bedmecaz Bakü (Şiraliyev 1949: 45).
- Gagavuz Türkçesinde yarımşar>yarmışar kazan, turp>trup, dünyada>düneye, de, ısınmıyorsun>sınmaarsın, ısmarladı>sımarladı; Kuzeydoğu Bulgaristan Milino

ağzındaki limonata>ilmanada, entari>anteri, agronom>agramon örneklerinde bir ünsüz ile ünlünün yer değiştirmesi örneklerine, Rumeli ağzında kırmızı>kırımzi, sarımsak>sarımsak örneklerinde bir ünlü ile ünsüzün yer değişmesi örneklerine; Afyon ağzındaki sipariş>ispariş”; Artvin ilinin Yusufeli ilçesindeki uyku>uyhi>yuhi ve hikâye>hekiya örneklerinde bir ünlü ile ünsüzün yer değiştirmesine (57), Edirne ağzında manevra>menavra, diken>dikine kelimelerinde ünlüler arasında (58), Malatya ağzında esas>ases, bağırsağa>bağarsığa, helal>halel (100); Zonguldak-Bartın-Karabük ağzında yirmi beş>yirimbş örneğinde ünlü ile ünsüzün yer değiştirmesi olayına; Rize ağzındaki ağır>agir, kadro>kador örneklerinde bir ünsüz ile bir ünlü arasındaki yer değiştirmeye, Siverek ağzındaki konş>konışlara, psikopat>piskopat örneklerinde bir ünsüz ile ünlünün yer değiştirmesi olayına (44), Şanlıurfa ağzındaki sarımsak>sarmısah, uyku>yuhi kelimelerinde bir ünlü ile ünsüzün yer değiştirmesine, Türkmen Türkçesinin Sarık ağzından alınan “ańrı>ańırda, ańırsı, ańırkı (genellikle); ańrı tarap/ańır tarap; Yomut Diyalektinin Demirgazık ağzından alınan ańır-ve:ri; Arabacı ağzından ańır ya:nında; Sarık ağzındaki dogruçıl/dogurçıl; Kürücdey ağzındaki dogursı; Sarık ağzındaki köprüden/köpürden; Yomut Diyalektinin Demirgazık ağzındaki köfürde; Yomut Diyalektinin Demirgazık ağzındaki dumlı -du:şundan>dumul-du:şunnan; Sarık ağzındaki dumlı-du:şon ile toklutay>tokultay/tokkultay; Çeges, Hocakenepsi ağzındaki övlye>övülye/övülya ve Ersarı ağzındaki gö:kli na:n>gö:kül na:n örneklerinde görüldüğü gibi kimi zaman da bir ünlü ile bir ünsüzün yer değiştirdiği göçüşme örneklerine de rastlanır. Yine Gagavuz Türkçesindeki kagız>kâğıt>kihad örneğinde ünlüler arasında, ısılcak>sılcak>sıklıcak>sıklıcakını>sıklıcaanı kelimesinde ise ünlü ünsüz ve ünsüz ünsüz yer değiştirmesi örnekleri de görülmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada bir kelimedeki iki fonemin yer değiştirmesi olarak tanımlanan göçüşme olayı Oğuz grubu Türk lehçeleri içerisinde değerlendirmeye çalışılmıştır. Nöbetleşen seslerin yerine göre yakın ve uzak, yer değiştiren seslerin niteliğine göre de iki ünsüzün ya da ünlünün yer değiştirmesi, bir ünsüzle bir ünlünün yer değiştirmesi gibi sınıflandırmalara tabi tutulduğu tespit edilmiştir. Oğuz grubu lehçe ve ağızları arasında en yaygın göçüşme türünün komşu sesler arasında görülen yakın göçüşmeler olduğu belirlenmiştir.

İnceleme esnasında bizden önceki araştırmacıların da belirttiği gibi, bu ses olayını genel bir kurala bağlamanın zor olduğu görülmüştür. Ancak bu ses olayının nedeni konusunda bizden önceki araştırmacıların da belirttikleri gibi, bazı ünsüzlerin birbirleriyle karşılaşmasından doğan söyleyiş zorluğunu gidermek için ses çıkışlarındaki boğumlanma noktalarının kolaydan zora doğru sıralanmanın olabileceği söylenebilir. Bu ses olayında uygun yapıya ulaşmak için sesler arasında yer değiştirme gereksinimi doğabilmektedir. Bu kaniya varmamızda en büyük etken ise göçüşmenin daha çok, ağızlarda görülmesidir. Ayrıca patlayıcı ünsüzlerin sızıcılara üstünlük sağlama, yakın boğumlanmalı ünsüzleri bir araya getirerek çok

çaba sarf etmeme, eşit boğumlanmalı ünsüzleri birbirinden ayırarak tekdüzeliği ortadan kaldırma, akıcı veya daha akıcı ünsüzlerin öne çekilmesi, Türk dilinin genelde yükselen hece tipini tercih etmesi gibi sebepleri de sayılabilir.

Bizden önceki çalışmacıların dikkatleri üzerlerine çektikleri /r/ ve /l/ seslerinin çevresindeki göçüşmelerin Oğuz grubu Türk lehçelerinin genelinde ortak ve en yaygın göçüşme örneklerini barındırdığı görülmüştür. Ayrıca bu tür göçüşmelerin Azerbaycan ve Türkmen Türkçelerinin standart dillerinde bile yer aldığı belirlenmiştir. Bunda biraz da Azerbaycan ve Türkmen Türkçelerinin daha geç bir dönemde yazı dili olmalarıyla açıklanabileceği de düşünülebilmektedir.

Türkmen Ağızları

Merkezî Ağızlar: Alili, Ahal, Enev, Hasar, Mehinli

Lebap Ağızları: Ersarı, Sakar, Eski, Hatap, Mukrı, Surhı, Kıraç, Arabacı, Çandır, Çeges, Bayat, Kıpçak ve Olam.

Merv Ağızları: Teke ağzının Merv kolu, Burkaz, Sarık, Salır.

Sumbat Ağızları: Göklen, Nohur, Mürçe.

Yomut ağzının Demirgazık (kuzey) ağızları: Çovdur, Emreli, Karataşlı, Düyeci

Yomut ağzının Günbatır (Batı) ağzı

Azerbaycan Ağızları

Doğu (Şärg) Ağızları: Guba, Bakü, Şamahı, İsmayılı, Sabirabad, Ali Bayramlı, , Salyan, Mugan ve Länkäran

Batı Ağızları: Gazah, Garabağ, Gence, Ağstafa, Borçalı, Ayrım

Kuzey (Şimal) Ağızları: Nuha, Zakatala, Gah

Güney (Cänub) Ağızları: Nahçıvan, Ordubad, Tebriz, Erivan, Şahbuz, , Noraşen, Culfa

Kaynakça

- AHUNDOV, Agamusa (1973), **Azerbaycan Dilinin Tarihi Fonetikası**, Bakı.
- AKAR, Ali (2004), **Muğla Ağızları**, Muğla Üniversitesi Basımevi, Muğla.
- AKSAN, Doğan (2009), **Her Yönüyle Dil**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- AKSOY, Ömer Asım (1945), **Gaziantep Ağzı – I**, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul.
- AMANSARIYEV, C.(1970), **Türkmen Dialektolojisi (Trk. D)**, Aşgabat.
- BİLAL, Zana (2015), **Erbil Türkmen Ağzı**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- BOZ, Erdoğan (2006,) **Afyonkarahisar Merkez Ağzı**, Gazi Kitabevi, Ankara.
- BULUÇ, Sadettin (2007), **Makaleler** (Haz. Zeynep Korkmaz), Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- BURAN, Ahmet (1997), **Keban, Baskil Ve Ağın Yöresi Ağızları**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- BURAN, Ahmet- OĞRAŞ Şerife (2003), **Elazığ İli Ağızları**, Örnek Ofset Baskı, Elazığ.
- BURAN, Ahmet-İLHAN, Nadir (2008), **Elazığ Yöresi Söz Varlığı**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1955), *Anadolu Ağızlarındaki Metathese Gelişmesi*, TDAY-Belleten. s. 1-7.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1994a), **Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme-I**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1994b), **Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme-II**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1995a), **Güney Doğu İllerimiz AğızlarındanToplamalar**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1995b), **Doğu İllerimiz AğızlarındanToplamalar**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- COŞKUN, M. Volkan (2011), *Standart Türkçede Ses Olaylarının Sebep-Sonuç İlişkisi Çerçevesinde Yeniden Sınıflandırılması*, 38. ICANAS, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, s. 347-367.
- CRYSTAL, David (1992), **An Encyclopedic Dictionary of Language and Languages**, Blackwell Publishers, Oxford.
- ÇAĞIRAN, Önder (1999), *Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Ünsüz Göçüşmelerinin Kuruluş Sistemi*, 3. UluslararasıTürk Dili Kurultayı 1996, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara. s. 239-264.
- DALLI, Hüseyin (1976), **Bulgaristan Türk Ağızları Üzerine Araştırmalar**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.
- DEMİR, Necati-ŞEN, Ülker (2006), **Sivas İli ve Yöresi Ağızları**, Gazi Kitabevi, Ankara.
- DOĞAN, Talip (2011), *Urmiye Ağızları ile Doğu Grubu Ağızlarında Ortak Fonetik ve Morfolojik Özellikler Üzerine*, Karadeniz Araştırmaları, Yaz 2011, S. 30, s.107-122.

EKER, Süer (2006), *Özbekistan'da Oğuzca Bir Diyalekt Güney Harezmi-Oğuzcası*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları, Güz 2006, S. 5, s. 113-128.

ERASLAN, Kemal (2013), **Eski Uygur Türkçesi Grameri**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

ERCİLASUN, A. Bican (1983), **Kars İli Ağızları Ses Bilgisi**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

EREN, Hasan (1953), 'Türk Dillerinde Metathese', **TDAY Belleten**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s.161-180.

ERDEM, Melek (2009), **Modern Oğuz Türkçesi Söz Varlığı**, Grafiker Yay., Ankara.

ERDEM, M. Dursun-KİRİK, Esra (2011), **Kahramanmaraş ve Yöresi Ağızları**, Öncü Basımevi, Kahramanmaraş.

ERTEN, Münir (1994), **Diyarbakır Ağzı**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

GEMALMAZ, Efrasiyap (1982), **Standart Türkiye Türkçesi (STT)'nin Formalarının Enformatif Değerleri**, Erzurum, 14+187.

GEMALMAZ, Efrasiyap (1988), *Türk Dilindeki Ses Hadiselerinin Bu Dilin Sentaksıyla İlgisi*, VI. Milletlerarası Türkoloji 19-25 EYLÜL 1988, s. 1-7.

GEMALMAZ, Efrasiyap (1995), **Erzurum İli Ağızları**, Türk Dil Kurumu Yay., C. 1, Ankara.

GÖKDAĞ, Bilgehan Atsız (2006), **Salmas Ağzı. Güney Azerbaycan Türkçesi Üzerine Bir İnceleme**, KaraM Yayınları, Çorum.

GURBANOV, A. M. (1985), **Müasir Azerbaycan Edebi Dili**, Maarif Neşriyatı, Bakı.

GÜLENSOY, Tuncer (1986), **Doğu Anadolu Osmanlıcası**, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara.

GÜLENSOY, Tuncer (1988), **Kütahya ve Yöresi Ağızları**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

GÜLENSOY, Tuncer-E. K. AMANOĞLU-P. KÜÇÜKER, (2009), **Nahçıvan Ağzı**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

GÜLSEREN, Cemil (2000) **Malatya İli Ağızları**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

GÜNAY, Turgut (2003) **Rize İli Ağızları**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

GÜNŞEN, Ahmet (2006), *göster- ve görset-/ görset- Fiillerinin Yapısı Üzerine*, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 20, Y. 2006/1, s. 35-49.

HACIEMİNOĞLU, Necmettin (2008), **Karahanlı Türkçesi Grameri**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

HEYET, Cevat (2008), **Türk Dilinin ve Lehçelerinin Tarihî Seyri**, (Çev. Mürsel Öztürk), Türk Dil Kurumu Yay., Ankara

HÜSEYİNZADE, M. (1963), **Müasir Azerbaycan Dili (Fonetika-Morfologiya)**, Bakı.

KARAAĞAÇ, Günay (2002), **Dil, Tarih ve İnsan**, Akçağ Yay.,Ankara.

KARAAĞAÇ, Günay (1991), *Eski Metatez Örnekleri*, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi VI, İzmir.

KARAMAN, Erdal (2011), **Ermenistan Türklerinin Ağızları**, Kesit Yay., İstanbul.

KARAMAN, Erdal (2011), **Karabağ Ağızları**, Kesit Yay., İstanbul.

KORKMAZ, Zeynep (1963), **Nevşehir ve Yöresi Ağızları**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

KORKMAZ, Zeynep (1994a), **Güneybatı Anadolu Ağızları**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

KORKMAZ, Zeynep (1994b), **Bartın ve Yöresi Ağızları**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

KÖKTEKİN, Kazım (2007), *Doğu Beyazıt Ağzının Ses Özellikleri*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 33, Erzurum.

LİGETİ, L. (1997), *Afganistan Avşarlarının Dili Üzerine*, VIII. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, s. 57-64.

NAKİBLER, Galip (1965), **Adıyaman Ağzı**.

PEI, Mario (1966), **Glossary of Linguistic Terminology**, Columbia University Press, New York.

ÖZÇELİK, Sadettin (1997), **Urfa Merkez Ağzı**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

ÖZÇELİK, Sadettin-BOZ, Erdoğan (2001), **Diyarbakır İli Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağzı**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

ÖZKAN, Mustafa (2000), **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, Filiz Kitabevi, İstanbul.

SARACOĞLU, Erdoğan (2009), **Kıbrıs Ağzı**, Ateş Matbaası, Lefkoşa.

SAGIR, Mukim (1995), **Erzincan ve Yöresi Ağızları**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

ŞİRALİYEV, M. (1949), **Bakı Dialekti**, Bakı.

ŞİRALİYEV, M. (1955), **Azerbaycan Dilinin Muğan Grubu Şiveleri**, Bakı.

ŞİRALİYEV, M. (1962), **Azerbaycan Dialektologiyasının Esasları (Az. DE)**, Bakı.

TEKİN, Talat (2000), **Orhon Türkçesi Grameri**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri (2005), **Eski Türkiye Türkçesi**, Akçağ Yay., Ankara.

TOPARLI, Recep (1989), **Kıpçak Türkçesi**, Erzurum.

TURAN, Zikri (2006), **Artvin İli Yusufeli İlçesi Uşhum Köyü Ağzı**, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

ULUTAŞ, İsmail (2007), *Metatez Olayı Türkçenin Hece Sistemiyle İlgili midir?*, Bilig, Güz 2007, S. 43, s. 117-132.

ZİYAYEVA, Zemine (2001), **Azerbaycan Türkçesi Ses Bilgisi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.